

<https://jas.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Applied Sociology

E-ISSN: 2322-343X

Vol. 32, Issue 2, No.82, Summer 2021, pp. 129-150

Received: 27.04.2020 Accepted: 03.01.2021

Research Paper

Spatial Segregation or Social Segregation? A Comparative Study of Marriage Patterns of Women in the High and Low-Class Regions of Hamadan Province

Esmael Balali*

Associate Professor, Department of Social Sciences and Economics, Bu Ali Sina University, Hamadan, Iran
Balali_e@basu.ac.ir

Khadijeh Makhdoomi

M.A in sociology, Department of Social Sciences and Economics, Bu Ali Sina University, Hamadan, Iran
makhdoomi1234@yahoo.com

Introduction:

Spatial segregation of social classes is often accompanied by social segregation. This means that patterns of social behavior also change in proportion to class spatial segregation. Accordingly, people from different classes living in separate areas are expected to have different patterns of behavior. The main purpose of the present study is to compare the marriage patterns of women in the high and low-class regions of Hamadan province. Marriage patterns include age patterns, dating patterns, the prevalence of consanguineous marriages, intra-ethnic marriages, and differences in the marriage criteria.

Materials and Methods:

The research method was survey and a researcher-made questionnaire was used to collect the data. The statistical population of the study included married women living in high and low-class regions of Hamadan province. According to the latest population and housing census, their number is 198124 cases. The sample size was calculated based on Cochran's formula and equaled 325 people. The sampling method in this study was stratified sampling.

The reliability of the questions related to marriage criteria by removing three inconsistent variables was equal to 0.711. The face validity of this research was based on expert judgement (two students of social research and sociology and two professors of sociology).

Based on some theoretical viewpoints such as Bourdieu's theory of distinction, Giddens' theory, and relational theories of space, a theoretical model was created and some variables were identified. The formulated hypotheses of the study were:

1. The age pattern of marriage is different for women in the high and low-class parts of Hamadan province.
2. The way of acquaintance in the marriage of women is different.
3. The pattern of kinship marriage is different among women in the high and low-class parts of Hamadan province.
4. The pattern of ethnic marriage is different among women in the high and low-class parts of Hamadan province.
5. The importance of marriage criteria is different for women in the high and low-class parts of Hamadan province.
6. The age pattern of the marriage of married women in the

high and low-class parts of Hamadan province is related to their ethnicity.

7. The standards of marriage for married women in the high and low-class parts of Hamadan province are related to their ethnicity.

Discussion of Results and Conclusions:

According to the data obtained, the highest percentage of marriage age belonged to the age group of 16 to 25 years. The average age of marriage was 18-20 years in the low-class regions of the city and 25.5 years in the high-class regions. The results of the t-test showed that there was a significant difference between the mean age of marriage between members of the high and low-class parts of the city. Statistical data showed that there was no statistically significant difference between high and low women in Hamadan province in terms of family relationship with the husband. The chi-square test was used to examine the relationship between couples' ethnic compatibility and residential areas. The test result was significant. This difference was large in the low-class parts of the city and the proportion of adaptation to ethnic non-conformity was 75 to 25 percent. Women living in the low-class parts of the city assigned more importance to the appearance criteria in marriage than women in the high-class parts. However, regarding the economic criteria, the people of high-class parts of the city assigned more importance to this issue. This showed that the economic view of the issue of marriage was more prevalent among women in this region. Accordingly, spatial and class differences were symmetrical. In other

* Corresponding author

Balali, E., Makhdoomi, K. (2021). spatial segregation or social segregation? a comparative study of marriage patterns of women in the high and low-class regions of hamadan province . *Journal of Applied Sociology*, 32(2), 129-150.

words, the high-classes paid more attention to economic criteria while the low-classes paid more attention to the appearance criteria in marriage.

The findings of this study showed that some social dimensions of marriage were affected by the place where the person was economically and socially different from others. For example, the age of marriage in the low-class parts of the city was less than the high ones. This showed that there was a difference in attitude in the views of the high and low-class peoples of Hamadan province in terms of the suitable marriage time. The premarital relationship was not different between these two regions with different class structures and seemed to follow a similar and general pattern, not dependent on the region. The premarital relationship was possibly influenced by the currents of modernity and globalization and the like. People living in the low-class parts of the city were more in line with the couples' patterns of kinship and ethnicity.

Keywords: Space, Segregation, Women, High-Class, Low-class, Marriage Pattern.

References:

- Abbasi, S. M. J., & Khani, S. (2009) Marriage patterns, ethnicity and region: case study of married women in ghorveh. *Journal of Population Association of Iran*, 2 (8), 67-86 (in Persian).
- Abbasi, S. M. J., & Sadeghi, R. (2005) Ethnicity and marriage patterns in iran. *Journal of Women in Development and Politics (Women Research)*, 3 (1), 25-47 (in Persian).
- Afroogh, E. (1995) Spatial philosophy thinking. *Quarterly Journal of Geographical Researches*, 39, 24-54 (in Persian).
- Afroogh, E. (1998) *Space and social inequality*. Tehran: Tarbiat Modarres University Press (in Persian).
- Arnaldo, C. (2002) Ethnicity and marriage patterns in mozambique african. *Population Studies*, 9 (1), 143-164.
- Bourdieu, P. (2012) *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. Translated by Hasan Chavoshian. Second Edition. Tehran: Sales Publication (in Persian).
- Bystrov, E. (2012) The second demographic transition in israel: One for all?. *Demographic Research*, 27 (10), 261-298
- Charon, J. (2000) *Ten questions: A sociological perspective*. Translated by Manouchehr Saburi. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Cheng, Y. H. A. (2014). Changing partner choice and marriage propensities by education in post-industrial taiwan, 2000-2010. *Journal of Demographic Research*, 31 (33), 1007-1042.
- Collet, B., & Santelli, E. (2016) Endogamy versus homogamy marital choice among descendants of north african, sahelian african and turkish immigrants in france. *Journal of Family Research*, (2), 245-264.
- Giddens, A. (2008) *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Translated by Naser Movafagian. Tehran: Ney Publication (in Persian).
- Harrison, G. A., Hiorns, R. W., & Kuchemann, C. F. (1971) Social class and marriage patterns in some oxford shire populations. *Journal of Biosocial Science*, 3 (1), 1-12.
- Kaplan, H. (2004) *Urban geography*. US: Wiley Publication.
- Mc Daniel, A. (1996) Fertility and racial stratification. *Journal of Population and Development Review*, 22, 134-150.
- Meshkini, A., & Rahimi, H. (2012) Spatial segregation in metropolis: an analysis of social geography of tehran metropolis. *The Journal of Spatial Planning*, 15 (4), 87-107 (in Persian).
- Mohammadi, M., Hosseini Dehaghani, M., & Fadaei, I. (2015) An introduction to the concepts of "Bala-Shahr" and "Paeen-Shahr" by studies of semantic fields and content analysis of people's opinions. *Quarterly Journal of Bagh-e Nazar*, 12 (33), 107-116 (in Persian).
- Rao, C. N. S. (2002) *Sociology: Primary principles of sociology with an introduction to social thought*. New Delhi: S. Chand & Co. Pvt. Ltd.
- Rothwell, J. T., & Massey, D. S. (2010) Density zoning and class segregation in u.s. metropolitan areas. *Journal of Social Science*, 91 (5), 1123-1143.
- Saleem, H. C., Chaudhry, A. G., & Riaz, M. (2015) Endogamy and marital alliances: anthropology of indigenous marriage patterns. *Science International Journal*, 27 (2), 1603-1605.
- Sattarzadeh, D. (2007) *The effect of modernity on the formation of urban spaces in iran, a case study: Urban spaces of tabriz in the first pahlavi period*. PhD Dissertation of Islamic Azad University of Sciences and Researches (in Persian).
- Sayer, A. (1987) The difference that space makes. In Gregory, D. and Urry, J. (Eds.) (1988) *Social Relations and Spatial Structures*. London: Macmillan Ltd.
- Schwartz, C. R., Zeng, Z., & Xie, Y. (2016) Marrying up by marrying down: status exchange between social origin and education in the united states. *Journal of Sociological Science*, (3), 1003-1027.
- Shahri, N. (2006) Attitudes of shiraz schoolgirls towards the favorable effect of kinship marriages on children's health. *Quarterly Journal of Armaghane Danesh*, (35), 29-41 (in Persian).
- Soltani, M., Mansoori, S. A., & Farzin, A. A. (2012) Matching the role of pattern and experience-based concepts in architectural space. *Quarterly Journal of Bagh-e Nazar*, 21 (9), 3-14 (in Persian).
- Sorenson, A. (1985) Fertility expectation and ethnic identity among mexican-american's adolescents. *Sociological Perspective*, 18 (3), 339-360.
- Taleb, M., & Goodarzi, M. (2003) Ethnicity, educational inequality, and demographic change. *Journal of Social Sciences Letter*, 2 (21), 113-142 (in Persian).
- Ubesekeera, D. M., & Luo, J. (2008) Marriage and family life satisfaction: a literature review. *Sabaramuwa University Journal*, 8 (1), 1-17
- Van Ham, M., Tammaru, T., De Vuijst, E. & Zwiers, M. (2016) *Spatial segregation and socio-economic mobility in european cities*. IZA Discussion Papers.
- Vu, L. (2009) *Age at first marriage in vietnam: Trends and determinants*. USA: Population Association of America (PAA).
- Werlen, B. (1993) *Society, action and space*. Translated by Gayna Walls. New York: Rutledge.
- Wimalasena, N. A. (2016) An analytical study of definitions of the term 'marriage'. *International Journal of Humanities and Social Science*, 6 (1), 166-174.
- Zarabi, V., & Mostafavi, S. F. (2011) Investigating the factors affecting the age of marriage of women in iran: An economic approach. *Quarterly Journal of Economic Research*, 11 (4), 33-64 (in Persian).
- Zarei, F. (2009) *A comparative study of marriage age, spouse selection and spouse selection criteria in tehran: A case study of regions 6 and 12*. MA Dissertation, the University of Tehran (in Persian).
- Zwiers, M., Kleinhans, R., & Van Ham, M. (2015) *Divided cities: Increasing socio-spatial polarization within large cities in the netherlands*. IZA Discussion Papers.

مقاله پژوهشی

جدایی‌گزینی فضایی یا جدایی‌گزینی اجتماعی؟

بررسی مقایسه‌ای الگوهای ازدواج زنان مناطق بالا و پایین شهر همدان

اسماعیل بلالی^{ID*}، دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

balali_e@basu.ac.ir

خدیجه مخدومی، کارشناس ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

makhdoomi1234@yahoo.com

چکیده

جدایی‌گزینی فضایی طبقات اجتماعی در بیشتر مواقع با جدایی‌گزینی اجتماعی همراه است؛ بدان معنا که الگوهای رفتار اجتماعی نیز متناسب با جدایی‌گزینی فضایی طبقاتی تغییر می‌کنند. بر این اساس، انتظار می‌رود افراد متعلق به طبقات مختلف که در مناطق جدا از هم زندگی می‌کنند، الگوهای رفتاری متفاوتی داشته باشند. هدف اصلی این پژوهش، مقایسه الگوهای ازدواج زنان در مناطق بالا و پایین شهر همدان است. الگوهای ازدواج عبارت‌اند از: الگوهای سنی، نحوه آشنایی، میزان شیوع ازدواج خویشاوندی، ازدواج درون‌قومی و نیز تفاوت‌ها در معیارهای ازدواج. فرض بر این است که منطقه (تجلی‌جدایی‌گزینی طبقاتی) با الگوهای ازدواج ارتباط دارد. در این پژوهش از نظریه‌های جغرافیای اجتماعی معطوف به کنش ورنل و نظریه قومی - فرهنگی و همانندی مشخصه‌ها استفاده شده است. روش پژوهش، روش پیمایشی و جمعیت مطالعه‌شده شامل زنان متأهل مناطق بالا و پایین شهر همدان است. حجم نمونه بررسی‌شده ۳۲۵ نفر است که از طریق فرمول کوکران و بعد از پیش‌برآورد صفت در جامعه برآورد شده است. روش نمونه‌گیری نیز نمونه‌گیری طبقه‌ای است. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده‌اند. از آزمون‌های کای اسکوتر (خی دو)، آنالیز واریانس و آزمون T برای بررسی ارتباط متغیرها استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان دادند میانگین سن ازدواج در مناطق پایین شهر از مناطق بالای شهر کمتر بوده است (اختلاف حدود ۷ سال و Sig = .000). در زمینه الگوی ارتباط قبل از ازدواج، تفاوت چشمگیری میان این دو منطقه وجود نداشت (Sig = .206). الگوی ازدواج خویشاوندی (Sig = .023) و انطباق قومیتی زوجین نیز در مناطق پایین شهر بیشتر بوده است (Sig = .000). معیارهای اقتصادی ازدواج در مناطق بالای شهر اهمیت بیشتری داشته است (Sig = .000). الگوی سنی و معیارهای ازدواج برحسب قومیت، تفاوت معنادار داشت (Sig = .000). با توجه به این نتایج می‌توان گفت جدایی‌گزینی‌های فضایی تنها در برخی موارد با جدایی‌گزینی‌های اجتماعی همپوشانی دارند. **واژه‌های کلیدی:** الگوهای ازدواج، بالای شهر، پایین شهر، قومیت، پایگاه اقتصادی - اجتماعی خانواده

* نویسنده مسؤول

بلالی، ا و مخدومی، خ. (۱۳۹۹). «جدایی‌گزینی فضایی یا جدایی‌گزینی اجتماعی؟ بررسی مقایسه‌ای الگوهای ازدواج زنان مناطق بالا و پایین شهر همدان»،

جامعه‌شناسی کاربردی، ۳۲(۲): ۱۲۹-۱۵۰.

مقدمه و بیان مسئله

ازدواج از عوامل فردی و ساختاری زیادی تأثیر می‌گیرد که به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند: خصایص بازار ازدواج، ویژگی‌ها و ترجیح‌های فردی و ترجیح‌های شرکای سومی مانند دین، اجتماع محلی، والدین، گروه هم‌آنان و ... برای ازدواج باید شرکای بالقوه‌ای در چشم‌اندازی که فرد در آن زندگی می‌کند، وجود داشته باشند. از این منبع شرکای بالقوه به‌طور معمول با عنوان «بازار ازدواج» نام می‌برند. این منابع برحسب گستره جغرافیایی - افق ازدواج - و در دسترس بودن شرکای بالقوه ازدواج درون گستره جغرافیایی - یعنی احتمال ملاقات با فردی دارای ویژگی‌های جذاب مشخص - متغیر است. هرچه این منبع بزرگ‌تر باشد، احتمال اینکه یک فرد دقیقاً افرادی مشابه ویژگی‌های خود را نبیند، زیاد می‌شود. برای مثال، به میزانی که سهولت مسافرت در مسافت‌های طولانی‌تر زیاد می‌شود، تعداد نامزدهای بالقوه برای ازدواج و تنوع در این ویژگی‌ها زیاد می‌شود (Van Leeuwen & Mass, 2019: 1).

در کشورهای در حال توسعه در اثر تعامل عوامل و شرایط درونی با تأثیرات بیرونی، الگوهای ازدواج و خانواده دچار تغییرات شده‌اند. به تعبیر یکی از جامعه‌شناسان، اهمیت هیچ‌یک از تغییراتی که این روزها در جریان است، به اندازه اتفاقاتی نیست که در زندگی شخصی، روابط جنسی، زندگی عاطفی، الگوهای ازدواج و خانواده در حال وقوع‌اند. در زمینه اینکه ما چگونه درباره خود فکر و چگونه با دیگران پیوند و رابطه برقرار می‌کنیم، انقلابی در جریان است؛ انقلابی که در فرهنگ‌های مختلف با سرعت‌های مختلف و با مقاومت‌های بسیار در حال پیشرفت است (گیدنز، ۱۳۸۷: ۵۸). در «هر جامعه‌ای، بیشتر افراد دست‌کم یک بار در زندگی‌شان ازدواج می‌کنند و از طرف دیگر، عادات و رسوم ازدواج در همه جوامع یکسان نیست؛ بلکه تفاوت‌های بسیار زیادی میان جوامع و مناطق از نظر چگونگی ازدواج، ازدواج با چه کسی و با چند نفر و ... وجود دارد» (Ubesekeera & Luo, 2008: 16). به‌طور خلاصه، ازدواج پیوند قانونی مرد و زن با همدیگر و دقیقاً درباره نهاد خانواده است و کارکرد آن، کنترل و تنظیم

زندگی جنسی و اجتماعی انسان است. راثو بیان داشته است که ازدواج «شیوه اجتماعی پذیرفته‌شده ایجاد یک خانواده مولد نسل» است (Rao, 2002: 21). به نظر می‌رسد این تعبیر در طول زمان و در بافت‌های مختلف دچار تغییر شده و از فرهنگی به فرهنگ دیگر نیز با تفاوت‌هایی همراه بوده است. شاید بتوان همه آنها را دست‌کم در یک مشخصه معنایی «با هم بودن» با نام «ازدواج و الگوهای مشترک آن» به حساب آورد؛ اما معناهای زمانی و مکانی متفاوتی دارد. تحولات اجتماعی از هر نوع (فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ایدئولوژیک) و در نتیجه آن، تغییر سبک زندگی با تغییر معنایی سازه «الگوی ازدواج» همراه بوده است؛ به بیان دیگر، حوزه معنایی مفهوم الگوی ازدواج و واژه‌ها و عبارات‌های مربوط به حوزه معنایی این سازه ممکن است بازتاب‌دهنده تحولات اجتماعی و گاه سازنده یا تثبیت‌کننده آنها باشد (سیدی‌بنایی و نظری‌احمدآباد، ۱۳۹۰: ۹۵).

در این میان، «تحلیل فضایی» به معنای تعبیر و تفسیر مجموعه ساخت اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی درباره واکاوی ازدواج و الگوهای مستخرج از آن بسیار اهمیت دارد (Werlen, 1993: 6). چالش اصلی پژوهش حاضر نیز بر این امر استوار شده است. عوامل شکل‌گیری فضا شامل محیط طبیعی، انسانی، محیط فرهنگی و پیوند میان این عوامل است؛ در واقع، تحلیل فضایی، تفسیر پراکندگی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در مکان‌های مختلف است که با شناسایی ویژگی‌های فضایی، امکان سازمان‌دهی فضا را فراهم می‌کند (Werlen, 1993: 120). در برخورد با مسئله الگوی ازدواج، با بررسی و مطالعه ادبیات موضوع مشخص می‌شود نگرش و باور به الگوی خاصی از ازدواج در دو سطح، تحلیل فضایی می‌شود: ۱- تحلیل‌های میکرو (فردی) که بر تفاوت رفتارهای اجتماعی موجود میان افراد و نگرش آنان متمرکز است. ۲- تحلیل ماکرو (اکولوژیکی) که بر نقش زمینه‌های اجتماعی در پراکندگی نوع نگرش خاص موجود میان واحدهای فضایی در ازدواج تأکید دارد. تحلیل فضایی الگوی ازدواج در سطوح مختلف مثل بلوک شهری، محله‌ها،

نشانه‌ای برای بیان پایگاه اقتصادی - اجتماعی افراد تا موضوعات دیگر (محمدی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

با وجود این، تاکنون در ادبیات علمی جامعه‌شناسی ایران، به الگوی ازدواج با رویکردی مفهوم‌شناسانه به‌منزله «بالا» و «پایین» نگریسته نشده است. این پژوهش تلاشی برای تحلیل فضایی الگوی ازدواج در بستر مفاهیمی چون بالا و پایین شهر از جنبه‌های مختلف میان زنان متأهل شهر همدان است.

در همدان مناطق بالا و پایین شهر، طبقات اجتماعی متفاوتی دارند؛ به عبارت دیگر، طبقات بالا و پایین شهر به‌لحاظ فضایی و مکانی از هم جدا هستند و همان‌گونه که در قسمت روش پژوهش اشاره خواهد شد، در مناطق متمایزی مستقرند. فرض بر این است که این استقرار متمایز مکانی سبب تمایز اجتماعی میان الگوهای آنها نیز خواهد شد. بر این اساس، جدایی‌گزینی فضایی - اجتماعی به معنای انطباق الگوهای متمایز فضایی با الگوهای متمایز اجتماعی است.

تغییر نگرش افراد جامعه به ازدواج در بیشتر شهرهای ایران در حال وقوع است. شهر همدان هم از این قاعده جدا نیست. همدان در مقایسه با شهرهای دیگر مانند تهران و اصفهان، بافت سنتی‌تر و مذهبی‌تر دارد و می‌توان گفت تاحدودی خانواده‌ها هنوز در امر همسرگزینی برای جوانان خود اقتدار لازم را دارند. ازسوی دیگر، با گسترش امکانات و فناوری و روند مدرنیته و تغییر و تحولات رخ داده در این شهر، ارزش‌ها و نگرش‌های سنتی و خانواده‌محور چندان برجسته نیستند. این امر به‌ویژه در شهرهای چندقومیتی جالب توجه است. این پژوهش درصدد پاسخ به این سؤالات است: با در نظر گرفتن تغییرات و تحولات جامعه (به‌ویژه شهر همدان) و وجود قومیت‌های متفاوت، الگوهای مسلط بر ازدواج بین زنان متأهل بالا و پایین شهر و الگوهای اصلی ازدواج در این دو ناحیه کدام‌اند؟ هر کدام از این دو ناحیه، با توجه به امکانات و شرایط اجتماعی - اقتصادی خاصی که در آن به سر می‌برند، چه الگویی درباره پدیده ازدواج‌اند؟

قبل از بررسی پیشینه تجربی و نظری بهتر است توضیح کوتاهی درباره مفاهیم به‌کاررفته در این پژوهش ارائه شود.

نواحی، مناطق شهری و درنهایت، در سطح کشور بررسی می‌شود (Werlen, 1993: 149).

همان‌طور که دورکیم خاطر نشان می‌کند، در دنیای امروز افزایش جمعیت و گسترش تقسیم کار اجتماعی و به وجود آمدن مشاغل متنوع، موجب ارتباطات اجتماعی زیاد، تراکم اخلاقی و ارزش‌ها و هنجارهای گوناگون در جامعه شده است (روشه، ۱۳۸۶: ۴۳). گروه‌ها و اقشار اجتماعی، حتی افراد یک شبکه خویشاوندی، دیگر مثل جامعه گذشته، افکار، عقاید و الگوهای رفتاری مشابهی ندارند؛ بلکه هر گروه و حتی هر فردی از الگوهای متفاوتی پیروی می‌کند. این امر ممکن است خود را در امر ازدواج و همسرگزینی نیز به‌وضوح نشان دهد. با در نظر گرفتن این نکات، شکل فضایی شهر را باید درباره مفهوم شیوه تولید، درک و نظریه‌پردازی کرد. شهر هم منعکس‌کننده روابط اجتماعی اساسی در جامعه سرمایه‌داری و هم تولیدکننده مجدد آن محسوب می‌شود. هم‌فرایندهای اجتماعی و هم ساختارهای فضایی شهر، روابط اجتماعی سرمایه‌داری را در شهر شکل می‌دهند (افروغ، ۱۳۷۷: ۱۸). به تعبیر گیدنز، طبقه، نفاذی نیست و جدایی فضایی و تقسیم مکانی، وجه اساسی و محوری تمایز یافتگی طبقاتی و سبب شکل‌گیری طبقات است؛ به عبارت دیگر، جدایی جغرافیایی طبقات اجتماعی به باروری و بازتولید ساختار فرهنگ‌های طبقاتی ناحیه‌بندی شده کمک می‌کند (افروغ، ۱۳۷۷: ۶۵)؛ بنابراین، نگرش و دیدگاه نسبت به ازدواج به‌منزله واقعیت اجتماعی، از فرهنگ، نقش و موقعیتی تأثیر می‌گیرد که در آن به سر می‌بریم (شارون، ۱۳۷۹: ۹۱) و دیدگاه فرد نسبت به ازدواج نیز ممکن است از فرهنگ طبقاتی ناحیه‌بندی شده تأثیر بگیرد.

برگرفته از این تحلیل‌ها و تمرکز این پژوهش بر مقوله‌های «بالای شهر و پایین شهر» و همچنین با نگاهی کلی به خود شهر، می‌توان نمود اختلافات طبقاتی، شکاف‌های اقشار مختلف جامعه، نابرابری‌ها و تفاوت‌های اجتماعی - اقتصادی، فاصله بین دهک‌های اقتصادی و مسائلی از این دست را در تمام اجزای آن، از مردم، فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها گرفته تا کالبد آن، مشاهده کرد. این مفاهیم واژه‌هایی آشنا در ادبیات روزمره مردم و مسئولان است؛ از

جدایی‌گزینی فضایی - اجتماعی

بوردیو (۱۳۹۱) در مفهوم تمایز نشان می‌دهد چگونه طبقات بالا سعی دارند خود را از دیگران متمایز کنند. بخشی از این تمایز خود را در جدایی‌گزینی فضایی (به تعبیر گیدنز) نشان می‌دهد؛ بدین معنا که طبقات بالا مناطق بهتر شهری را برای خود انتخاب می‌کنند و ترکیب جمعیتی تقریباً یکدستی از صرفاً افراد طبقه بالا به وجود می‌آید. علاوه بر این، انتظار می‌رود به دلیل یکدستی ترکیب جمعیتی، الگوهای رفتاری متمایزی هم در مقایسه با طبقات و مناطق پایین شهری در آنها شکل گیرد که متناسب با روحیه تمایزگرایانه آنهاست. این وجه از تمایزگرایی در الگوهای رفتاری و اجتماعی، جدایی‌گزینی اجتماعی نامیده می‌شود. با توجه به این مقدمه، انتظار می‌رود جدایی‌گزینی فضایی با جدایی‌گزینی اجتماعی انطباق داشته باشد. بخشی از این جدایی‌گزینی اجتماعی می‌تواند خود را در الگوهای ازدواج (همسان‌همسری) نشان دهد؛ همسان‌همسری عبارت است از انتخاب همسر درون گروه یکسان. طبق نظر کلود لوی اشتراوس، همسان‌همسری مبادله زنان از طریق راهبردهای مادرسالارانه و تبارشناسانه یکسان است. این مفهوم، میزان همسانی بین ویژگی‌های زوجین بدون در نظر گرفتن احساسات آنها درباره عشق را اندازه‌گیری می‌کند (Collet & Santelli, 2016: 249-250).

الگو

معنای عمومی و عامیانه واژه الگو در فرهنگ لغت‌هایی چون دهخدا و معین پیدا است؛ این لغت با کلماتی چون «نمونه، سرمشق و مدل» مترادف است. به این لیست کلمات دیگری نیز می‌توان افزود؛ ولی فحوای کلام و برداشت عمومی از این لغت بر «نمونه‌ای قابل تقلید» اشاره می‌کند که می‌تواند شیء، انسان و یا نوعی رفتار اجتماعی باشد (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴).

الگوی ازدواج

ازدواج فرایند مهم و طبیعی در زندگی انسان‌هاست و در همه

زمان‌ها و فرهنگ‌ها به شکل‌های مختلف وجود داشته است. با ازدواج یکی از اساسی‌ترین نهادهای اجتماعی یعنی خانواده موجودیت پیدا می‌کند و نیازهای زیستی، روانی و اجتماعی انسان تأمین می‌شود (فقیرپور، ۱۳۸۴).

از ازدواج تعاریف متعددی ارائه شده است. برخی آن را از زاویه اقتصادی، برخی از زاویه زیست‌شناختی و حقوقی و برخی از زاویه اجتماعی تعریف کرده‌اند. در این مقاله، تعریف اجتماعی مدنظر است.

وسترمارک، ازدواج را رابطه‌ای بین مردان با زنان تعریف می‌کند که آداب و رسوم یا قوانین آن را تعریف کرده‌اند و دربردارنده حقوق و وظایف مشخصی درباره شرکای وارد در این اتحاد و نیز فرزندان متولدشده در آن است. رادکلیف براون و داریل فورد نیز در کتاب خود درباره نظام‌های خویشاوندی در آفریقا، ازدواج را در اساس، آرایش مجدد ساختار اجتماعی می‌دانند. از نظر آنان، ساختار اجتماعی، هر نوع آرایشی از فرد در روابط نهادینه شده است. در بیشتر جوامع، با ازدواج، روابط مشخص موجود، به ویژه روابط عروس با خانواده‌اش تغییر می‌یابد. روابط اجتماعی جدیدی، هم بین شوهر و همسر، هم بین شوهر و بستگان همسر و نیز بین همسر و بستگان شوهر خلق می‌شود (Wimalasena, 2016: 169).

الگوی ازدواج در این پژوهش شامل پنج بعد زیر است:

- الگوی سنی ازدواج؛
- الگوی آشنایی و نحوه ازدواج؛
- الگوی خویشاوندی؛
- الگوی قومی؛
- میزان اهمیت معیارهای ازدواج.

معیارهای ازدواج

منظور از معیارهای ازدواج، ارجحیت افراد در انتخاب شریک در رابطه زناشویی است و در سه دسته معیارهای ظاهری (قیافه و ظاهر)، معیارهای اقتصادی (پولدار بودن، داشتن خانه و ماشین و ...) و معیارهای اجتماعی و فرهنگی (هم‌قومیت بودن، شرایط سنی، حجاب و ...) قرار می‌گیرند.

بررسی پیشینه

«تحلیل فضایی» به معنای تعبیر و تفسیر مجموعه ساخت اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی در باب واکاوی ازدواج و الگوهای مستخرج از آن بسیار مهم است (Werlen, 1993: 6). چالش اصلی پژوهش حاضر نیز بر این امر استوار شده است. عوامل شکل‌گیری فضا شامل محیط طبیعی، انسانی، محیط فرهنگی و پیوند میان این عوامل است؛ در واقع، تحلیل فضایی، تفسیر پراکندگی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در مکان‌های مختلف است که با شناسایی ویژگی‌های فضایی امکان سازماندهی فضا را فراهم می‌کند (Werlen, 1993: 120).

پیشینه تجربی

مطالعات متعددی درباره ازدواج و الگوهای آن در ایران و جهان انجام شده‌اند. در ادامه به برخی از مطالعات انجام‌شده درباره الگوها و معیارهای ازدواج و ارتباط آنها با برخی عوامل اشاره می‌شود.

محمدی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش «درآمدی بر مفاهیم «بالاشهر» و «پایین‌شهر» با تأکید بر حوزه‌های معنایی و تحلیل محتوای نگرش‌های مردمی» با استفاده از روش کیفی، مفهوم بالا و پایین شهر میان مردم را بررسی کرده‌اند. پرسش‌های اصلی پژوهش آنها عبارت بودند از اینکه مفهوم بالاشهر و پایین‌شهر در حوزه معنایی زبان فارسی چیست و چه چیزی بالاشهر و پایین‌شهر را در ذهن مردم می‌سازد. نتایج مطالعه آنها نشان می‌دهند در حوزه زبان‌شناسی، واژه بالا به معانی قدرت، قداست، مرتبه و فزونی و واژه پایین به معانی پستی، حقارت و ... اشاره دارند. در نظر مردم، بالا و پایین شهر به عناصر اقتصادی (تفاوت‌های مالی)، فرهنگی (مذهب و رسوم و سنتی یا غیرسنتی بودن)، جغرافیایی (آب و هوا و جهت جغرافیایی)، محیط شهری (امکانات خوب و بد، بافت شهری و راه‌ها) و امنیت (بالا و پایین در محیط) اشاره دارد. طالب و گودرزی (۱۳۸۲) در پژوهش انجام‌شده در استان سیستان و بلوچستان نشان داده‌اند تفاوت‌های مذهبی و قومی

در نگرش نسبت به الگوهای ازدواج و هنجارهای خانواده اثرگذار است. نتایج نشان داده‌اند عامل قومیت بر الگوی سنی ازدواج نیز مؤثر است.

عباسی‌شوازی و صادقی (۱۳۸۴) نتیجه گرفته‌اند که هویت قومی، عامل تعیین‌کننده در الگوهای ازدواج در ایران است؛ با این حال، عوامل اقتصادی و اجتماعی نیز در تعدیل و کاهش اثر قومیت نقش داشته‌اند.

زارعی (۱۳۸۸) سن ازدواج، نحوه انتخاب همسر و معیارهای همسرگزینی در دو منطقه ۶ و ۱۲ تهران را مقایسه کرده است. نتایج بررسی او نشان داده‌اند متغیرهای تحصیلات، وضعیت اشتغال، سن ایده‌آل ازدواج، تفاوت سنی با همسر و منطقه سکونت بر سن ازدواج مؤثر بوده‌اند. درباره نحوه انتخاب همسر به نظر می‌رسد با وجود اینکه اهمیت نظر والدین در هر دو منطقه برای انتخاب همسر بسیار مهم بود، در منطقه ۱۲ پابندی به نظر والدین بیشتر بوده است و بیش از ۶۴ درصد دختران این منطقه با همفکری والدین خود همسر انتخاب کرده‌اند؛ این در حالی است که تنها ۳۶ درصد از دختران منطقه ۶ با همفکری والدین دست به انتخاب همسر زده‌اند.

ضرابی و مصطفوی (۱۳۹۰) با استفاده از رویکردی اقتصادی، عوامل مؤثر بر ازدواج زنان در ایران را بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان داده‌اند سطح تحصیلات زنان اثر مستقیم بر افزایش سن ازدواج دارد، سن ازدواج زنان شهری بیشتر از زنان روستایی است، زنان نسل‌های قبل‌تر نسبت به نسل‌های اخیر تمایل بیشتری به ازدواج زودتر داشته‌اند و در نتیجه، سن ازدواج آنها پایین‌تر بوده است. همچنین نتیجه گرفته شده است که قومیت رابطه معنادار با سن ازدواج دارد.

فرایند قطب‌بندی اجتماعی، بعدی فضایی نیز دارد که باید به کنار هم قرارگرفتن واحدهای همسایگی شهری، توجه شود. به‌تازگی اقتصاددانان استدلال کرده‌اند که به نظر می‌رسد همزمان با کاهش یافتن نابرابری درآمدی بین کشورهای توسعه‌یافته، نابرابری درآمدی درون کشورها در حال فزونی است. تقابل بین غنی و فقیر به‌طور خاص درون شهرهای بزرگ‌تر در حال افزایش است. پژوهشگرانی نظیر ساسن و

۲۰۰۱ جدایی‌گزینی اجتماعی - اقتصادی در بسیاری از شهرهای اروپایی افزایش یافته است. این مطالعه نشان داد نابرابری فزاینده، علت اصلی افزایش جدایی‌گزینی است و این سطح بالای جدایی‌گزینی سبب ناپایداری شهری می‌شود. شورش‌های پاریس، لندن و استکهلم را نمی‌توان از تمرکز بالای فقر در این شهرها جدا کرد.

آرنالدو^۳ (2002) تأثیر فرهنگ (قومیت) بر الگوهای ازدواج (سن ازدواج، چندهمسری و انحلال ازدواج) را بررسی کرده است. یافته‌ها نشان داده‌اند کنترل‌های اجتماعی و اقتصادی نمی‌توانند تمام تفاوت‌های قومی در زمان ازدواج، شیوع تعدد زوجات و ثبات زناشویی را توضیح دهند. ازدواج در گروه قومی پدرتبار نسبت به گروه مادرتبار دیرتر صورت می‌گیرد که اهمیت بیشتر ثروت عروس بین گروه‌های پدرتبار را منعکس می‌کند و از آنجا که این ثروت در حال افزایش است، مردان برای جمع‌آوری منابع لازم برای تأمین هزینه‌های ازدواج، به زمان بیشتری نیاز دارند؛ در حالی که، بین گروه‌های مادرتبار ثروت عروس اهمیت کمتری داشته است.

لانگ و وو^۴ (2009) به این نتیجه دست یافت که روندهای ازدواج در ویتنام شبیه بسیاری از کشورهای آسیایی دیگر است که قبلاً مطالعه شده‌اند. میانگین سن در اولین ازدواج فقط ۰/۴ در سال (از ۲۰/۶ به ۲۱ سال) رشد داشته است. افزایش سن در اولین ازدواج بعد از کنترل متغیر وضعیت اقتصادی - اجتماعی در طول زمان معنادار است. تحصیلات، محل سکونت، ثروت، سن کنونی، منطقه و قومیت با سن در اولین ازدواج رابطه معنادار داشته‌اند. همچنین نتایج نشان داده‌اند نسبت جالب‌توجهی از زنان به‌ویژه زنان روستایی که در دوران نوجوانی و قبل از سن قانونی (۱۸ سال) ازدواج کرده‌اند، زنان گروه اقلیت و کم‌سوادان‌اند.

هریسون و همکاران^۵ (1971) از الگوهای تحرک ازدواجی از سال ۱۸۳۷ تا ۱۹۷۱ در منطقه اوتامور در آکسفوردشایر، طبقه اجتماعی عروس‌ها و دامادها را در نظر گرفتند. نتایج

هامنت نشان داده‌اند بسیاری از شهرها نمایش‌دهنده قطب‌بندی کرانه‌های بالا و پایین بازار کار یا توزیع آموزشی‌اند. این فرایند قطب‌بندی اجتماعی - اقتصادی گرایش به این دارد که بعدی فضایی نیز به خود بگیرد و طیف وسیعی از پژوهش‌ها نشان داده‌اند شهرها براساس خطوط اجتماعی - اقتصادی یا قومیتی جدا شده‌اند (Zwiers et al., 2015: 1).

پژوهش‌های زیادی درباره علل و تبعات جدایی‌نژادی و قومی انجام شده‌اند؛ اما ظهور جدایی‌طبقاتی جدید است و پژوهشگران به برقراری ارتباط بین نابرابری اجتماعی و فضایی توجه کمی کرده‌اند. همان‌گونه که اکولوژیست انسانی رابرت پارک به درستی اشاره کرده است، افزایش نابرابری در حوزه اجتماعی همزمان با جدایی‌گزینی فزاینده در حوزه فضایی بوده است و در ایالات متحده، بعد از ۱۹۷۰ جدایی‌گزینی بر مبنای منزلت اجتماعی - اقتصادی به شکل فاجعه‌باری افزایش یافت (Rothwell & Massey, 2010: 1123).

مطالعه شوارتز و همکاران^۱ (2016: 1020) نشان می‌دهد مبادله منزلتی، دلالتی بر الگوهای ازدواج بین‌گروهی است. میان زوج‌هایی که ازدواج درون‌گروهی داشته‌اند، زوج دارای منزلت بالاتر در یک جنبه معمولاً کسی است که از جنبه منزلت دیگری پایین‌تر باشد. الگوهای آنها نشان دادند ازدواج‌های مبادله‌ای در حداقل ۳۴ درصد افراد رایج‌تر از ازدواج‌هایی است که در آنها شوهران یا همسران هم‌مزیت تحصیلات و هم‌مزیت خاستگاه‌های اجتماعی را دارند؛ البته با کنترل توزیع مشترک خصایص همبسته، همسان‌همسری و ازدواج با منزلت‌های بالاتر.

مارتین ون هام و همکارانش^۲ (2016: 4) در بررسی جدایی‌گزینی فضایی و اجتماعی - اقتصادی در شهرهای اروپایی نشان داده‌اند نابرابری درآمدی، ردپای آشکاری در شهرهای اروپایی دارد؛ جایی که در آن فقرا و اغنیا جدا از هم و در همسایگی‌های متفاوت زندگی می‌کنند. مطالعه مقایسه‌ای بین‌المللی با عنوان «جدایی‌گزینی اقتصادی - اجتماعی در پایتخت‌های اروپایی: شرق مقابل غرب» نشان می‌دهد از سال

³ Arnaldo

⁴ Vu

⁵ Harrison et al.

¹ Schwartz et al.

² Van Ham et al.

در جغرافیای خاصی از شهر را بررسی کند، احساس می‌شود. این پژوهش برای پرکردن این خلأ طراحی شده است.

پیشینه نظری

قطب‌بندی اجتماعی در شهرها

تقابل بین فقیر و غنی در نواحی شهری در حال افزایش است و این قضیه در مطالعات مختلف روشن و تبیین‌های مختلفی برای آن ارائه شده است. ساسکیا ساسن، براساس مطالعات انجام‌شده در شهرهای بزرگ مثل نیویورک، توکیو و لندن استدلال کرده است که این قطب‌بندی را می‌توان براساس تغییر از بازارهای کار جامعه صنعتی به جامعه پسا صنعتی تبیین کرد که سبب بین‌المللی شدن فزاینده اقتصاد و توسعه «شهرهای جهانی» شده است. کریس هامنت این فرضیه ساسن را نقد و بر نقش تحصیلات تأکید و چنین استدلال کرده است که ما به جای فرایند قطب‌بندی اجتماعی، شاهد فرایند قطب‌بندی فزاینده درآمدی یا نابرابری هستیم که نتیجه تخصصی شدن ساختار شغلی است. طبق نظر هامنت، شهرها افزایشی در نسبت متخصصان و مدیران را تجربه کرده‌اند؛ این در حالی است که نیاز به کارگران دارای مهارت پایین در حال کاهش است و این امر، سبب ایجاد سطوح بیکاری بالا و «مازاد بیرونی‌ها» شده است (Zwiers et al., 2015: 5).

نکته مشترک این دو دیدگاه، آن است که قطب‌بندی اجتماعی نتیجه فضایی خاصی دارد. مطالعات مختلف نشان داده‌اند این قطب‌بندی اجتماعی سبب جدایی فیزیکی شده است. فاصله اجتماعی بین فقیر و غنی، به جدایی فضایی تبدیل شده است؛ جایی که گروه‌های درآمدی پایین در بخش‌های خاصی از شهرها متمرکز می‌شوند. هولچانسکی با استفاده از داده‌های سرشماری کانادا برای شهر تورنتو نشان داده است فرایندی از قطب‌بندی فضایی (درآمدی) رخ داده است (Zwiers et al., 2015: 5).

دیوید کانتر چنین معتقد است: «تحلیل فضاهای شهری مستلزم تدوین چارچوب نظری است که مکان‌ها را با زندگی و تجربه مردم مربوط ببیند و به رابطه بین مردم با فعالیت‌های آنان

نشان دادند تحرک فضایی طبقات مختلف تفاوت چشمگیری دارند. توزیع‌های طبقات اجتماعی برحسب حجم جمعیت تغییر می‌کنند و این تغییر بر ماهیت مبادله زناشویی بین جمعیت‌های متفاوت در این ناحیه تأثیر می‌گذارد. به نظر می‌رسد ازدواج‌های برون‌گروهی در مقایسه با ازدواج‌های درون‌گروهی مطابق با ترجیحات طبقه اجتماعی عروس‌ها تغییر نمی‌کنند؛ با این حال، در برخی طبقات اجتماعی در ناحیه مدنظر، افراد شرکای خود را با در نظر گرفتن طبقه اجتماعی و به شکلی تقریباً تصادفی انتخاب می‌کنند.

سلیم و همکاران^۱ (2015) ادراکات زنان و عملکرد آنها را درباره ازدواج‌های درون‌گروهی (ویژگی جوامع سنتی) بررسی کردند تا نقش این نوع ازدواج‌ها در تقویت پیوندهای زناشویی را تحلیل کنند. داده‌های گردآوری‌شده از ۱۰۰ پاسخگوی زن در دانشگاه عمومی شهر راولپندی پاکستان با استفاده از فن‌های کیفی و پرسش‌نامه نیمه‌ساخت یافته تحلیل شدند. ۶۱ درصد پاسخگویان به ازدواج درون‌گروهی اشاره کرده بودند. همچنین مشخص شد ازدواج درون‌گروهی بر تقویت پیوند زناشویی اثر کمی دارد.

چنگ^۲ (2014) در مطالعه خود درباره تمایلات ازدواجی برحسب تحصیلات در تایوان بعد از صنعتی شدن از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۰ به این نتیجه رسید که میزان ازدواج میان افراد دارای تحصیلات کم به شکل فاحشی کاهش یافته است و ازدواج بین تایوانی‌های تحصیل‌کرده، شیوع و مطلوبیت بیشتری دارد. علاوه بر این، نسبت ازدواج‌های به‌لحاظ تحصیلی همگن، افزایش یافته است.

همان گونه که گفته شد، مطالعات متعددی درباره الگوهای ازدواج در ایران و جهان انجام شده‌اند که بیشتر آنها به موضوع جدایی‌گزینی فضایی طبقاتی و ارتباط آن با رفتارهای اجتماعی و باورهای مرتبط با آن توجه نکرده‌اند. مطالعات انجام‌شده، به ارتباط مقولات دیگر مثل قومیت، مذهب و ... در تبیین الگوهای ازدواج توجه داشته‌اند. بر این اساس، کمبود مطالعه‌ای که ارتباط الگوهای ازدواج و تفکر طبقاتی متمرکز

¹ Saleem et al.

² Cheng

فضایی مرتبط است (Ubesekera & Luo, 2008: 10). نظریه جغرافیای اجتماعی کنش، نقطه عزیمت خود را نقد علم فضا و یا به تعبیری، فضاگرایی قرار داده است. او معتقد است بنای علم جغرافیا، یعنی علمی که موضوع مستقلی به نام فضا برای خود دارد، بر پایه سوءتعبیری بنا شده است که آلفرد هتتر از واژه کانت کرد؛ اما نفی برداشت هتتر و درکل، نفی موضع جوهری فضا و فضاگرایی به معنای پذیرش نظر کانت نیست. او به دنبال تعیین موضوع جدیدی برای جغرافیا و تعریف جدیدی برای فضا است که هم او را در ورطه بت‌انگاری فضایی نیندازد و هم سبب انکار مطلق فضا نشود (افروغ، ۱۳۷۷: ۲۵)؛ در واقع، او به دنبال ارائه پاسخ منطقی به پرسش زیر بود: «چگونه می‌توان بدون افتادن در ورطه بت‌انگاری فضایی و بدون محو بعد فضایی از نظریه‌های اجتماعی، راهی برای توجه به ابعاد اجتماعی و فضایی یافت؟» (Werlen, 1993: 3). او تحقق این امر را در گرو تعریف جدیدی از فضا می‌داند؛ تعریفی که در نهایت، راهگشای موضوع جدیدی برای جغرافیا باشد. به تعبیر او، فضا یک شیء یا مفهوم پیشینی نیست؛ بلکه چارچوب مرجع و هدایتی برای کنش‌هاست. فضا، چارچوب مرجعی برای وجوه مادی کنش‌های اجتماعی و مفهومی صوری است که بر نوعی طبقه‌بندی دلالت دارد. این چارچوب مفهومی به ما کمک می‌کند استلزامات و دلالت‌های مادی کنش‌های اجتماعی درباره دنیای فیزیکی و بعد جسمانی کنشگر را وارد معادله کنیم. در این چشم‌انداز، جسمانیت کنشگر در زمینه شرایط فرهنگی - اجتماعی، ذهنی و مادی معنا می‌یابد (افروغ، ۱۳۷۷: ۲۴).

ورلن نظریه خود را براساس نظریه سه‌جهانی کارل پوپر (دنیای عینی، دنیای ذهنی و دنیای نمادین) بنا نهاده است. بر پایه این نظریه، هر کنش انسانی یک عنصر فرهنگی - اجتماعی، یک عنصر ذهنی و یک عنصر مادی دارد؛ بنابراین، یکی از این سه عامل را تعیین‌کننده دانستن، گمراه‌کننده و نامربوط است. با توجه به اهمیت محوری مفهوم کنش و سه بعدی بودن آن در نظریه ورلن، فضا تنها چارچوبی را فراهم می‌کند که به وسیله هستی‌های مادی مرتبطی که تأثیری

و فضاهایی که خلق می‌کنند و یا در آن سکونت می‌کنند، ناظر باشد» (ستارزاده، ۱۳۸۶: ۵)؛ ولی این کار به راحتی انجام نمی‌پذیرد. پیچیدگی مفهوم فضا همانند سایر مفاهیم متافیزیکی سبب شده است برخی متفکران در برابر شکار مفهومی آن اظهار عجز کنند. برای مثال، کیت و پایل چنین اظهار می‌دارند: «به ندرت روشن است که فضا، واقعی، پنداری، نمادین، استعاری یا چیزی دیگر است» (افروغ، ۱۳۷۴: ۴۱)؛ بنابراین، سخن گفتن از فضا، آسان نیست و هر رویکردی ریشه فلسفی مخصوصی دارد و از زاویه‌ای بدان نگریسته است.

همان گونه که ذکر شد، ریشه‌های فلسفی نظریه‌های مرتبط با فضا، سه نوع دیدگاه است؛ یکی از این دیدگاه‌ها، دیدگاه ربطی است. در دیدگاه ربطی فضا، به پیش فرض‌های رویکرد رئالیست‌ها اشاره می‌شود که بنیاد اصلی چارچوب نظری حاضر است. طبق این رویکرد، اشیا، نیروهای علی دارند که تحققشان در گرو رابطه متقابل با دیگر اشیا با صفات و نیروهای علی دیگر است. از این زاویه، فضا، یک ظرف روابط اجتماعی یا موضوعی نیست که با فرایندهای اجتماعی تعامل کند؛ بلکه بیان روابط مشروط بین موضوع‌های اجتماعی است؛ به عبارت دیگر، فضا بعد مشروط سازمان اجتماعی است (افروغ، ۱۳۷۴: ۴۹). مشهورترین نظریه دیدگاه ربطی فضا، نظریه جغرافیای اجتماعی کنش، متعلق به بنو ورلن، است.

نظریه ورلن با عنوان نظریه جغرافیای اجتماعی کنش، نامگذاری شده است. این نظریه ریشه فلسفی متأثر از دیدگاه ربطی متعلق به دکارت را دارد. او از دانشمندان بسیاری تأثیر پذیرفته است که یکی از آنها، مارتین لوست. لو ایده «الگوهای ربطی فضایی» را توسعه داد که بیشتر بر نظم‌یابی هستی‌ها و وقایع اجتماعی و نیز این نکته تأکید می‌کند که فضا چگونه بر فرایندهای ادراک، نامگذاری و وقایعی مانند اینها تأثیر می‌گذارد. از نظر جامعه‌شناسی، او پیرو نظریه ساخت‌یابی گیدنز است که مفهوم «دوگانگی فضا» را جایگزین مفهوم «دوگانگی ساختاری» گیدنز کرد. ایده اصلی او این بود که کنش‌های افراد به منزله عاملان اجتماعی، به ساختارهای اقتصادی، حقوقی، اجتماعی، فرهنگی و در نهایت، ساختارهای

نمی‌کنند. بر پایه دیدگاه رئالیستی فضا، تمام فرایندها و اشکال مختلف اجتماعی، به لحاظ فضایی از یکدیگر متمایز می‌شوند و تجلی مکانی خاص خود را دارند. همان گونه که آندرو سایر معتقد است، در دنیا ضرورتی وجود دارد؛ موضوعات، چه طبیعی و چه اجتماعی، به‌طور ضروری نیروهای علی دارند. بر این اساس، روابط و فرایندهای اجتماعی که در واقع، باید نیروهای علی و ذاتی را در آنها جستجو کرد، فضای متناسب با خود را می‌طلبند، آنها را ایجاد و در آنها رشد می‌کنند. رفتارهای مختلف اجتماعی در سطوح گوناگون، فضای خاص خود را اقتضا می‌کنند. نمی‌شود در هر زمینه فضایی، هر رفتاری را محقق کرد؛ اما زمینه و ساخت فضایی را نیز نمی‌توان منهای روابط و فرایندهای اجتماعی آن فهمید؛ به یک معنا، فضای (اجتماعی) ایجاد می‌شود و به‌نوبه خود، به دلیل باردارِ روابط و فرایندهای اجتماعی بودن، بر پیامدها و نحوه عملکرد فرایندها و روابط اجتماعی اثر می‌گذارد (افروغ، ۱۳۷۷: ۲۵).

بنابراین، طبق نظریه جغرافیای اجتماعی کنش ورلن، فضا هم متأثر از مؤلفه‌های اجتماعی و هم مؤثر بر آنهاست؛ به عبارت دیگر، فضا، روابط و فرایندهای اجتماعی لازم و ملزوم همدیگر محسوب می‌شوند و نمی‌توان هر یک را بدون در نظر گرفتن دیگری تحلیل کرد. فضاگرایی مطلق و نفی کامل فضا، راه به جایی نخواهد برد؛ بنابراین، برای تحلیل فرایندهای اجتماعی، توجه به فضا و رابطه دوسویه آن با فرایندهای اجتماعی در خلق رفتارهای اجتماعی، ضروری است. با در پیش گرفتن چنین رویکردی، می‌توان به تحلیل منطقی از رابطه فضا و فرایندهای اجتماعی رسید.

در زمینه رابطه فضا و فرایندها و عوامل اجتماعی، می‌توان گفت بین روابط اقتصادی و اجتماعی گروه‌های واگرا و روابط متقابل فضایی آنها ارتباط وجود دارد (Sayer, 1987: 2)؛ برای مثال، موقعیت شغلی به‌منزله عامل مهم اقتصادی، بر ابعاد فضایی و غیرفضایی زندگی تأثیر می‌گذارد (مشکینی و رحیمی، ۱۳۹۰: ۹). افراد دارای همانندی بیشتر، احتمالاً در مکان خاصی

بر کنش دارند، می‌توان بازسازی و علیت‌یابی مکانی کرد. با توجه به تجسم‌یافتگی عامل، این الگوهای مادی در بیشتر کنش‌ها با اهمیت‌اند؛ اما چون اینها تنها عامل با اهمیت در کنش نیستند، کنش را نمی‌توان به‌وسیله آنها توضیح داد. ورلن با توجه به اهمیت کنش‌های اجتماعی در تولید و بازتولید دنیای اجتماعی، موضوع پیشنهادی خود را «جغرافیای اجتماعی معطوف به کنش» نامگذاری می‌کند؛ بنابراین، جغرافیدان اجتماعی، دل‌مشغول بعد مادی یا جسمانی کنشگر در قالب تعریف جدیدی از فضاست (افروغ، ۱۳۷۷: ۲۵).

به تعبیر ورلن، جغرافیای اجتماعی معطوف به کنش و الزامات آن، باید به‌طور نظام‌یافته و منسجم قادر به ادغام الگوهای تنظیمات فضایی، آثارش بر کنش‌ها و بر دنیای فیزیکی در نظریه‌های خود باشد (Werlen, 1993: 121). او وظایف عمده پژوهش جغرافیای اجتماعی معطوف به کنش فعال را در دو نکته می‌داند: الف) فهم و تبیین کنش‌های انسانی؛ ب) تصریح رابطه کنش‌های انسانی با دنیاهای اجتماعی و فیزیکی (Werlen, 1993: 139-140). آشنا و در عین حال، اسرارآمیز بودن فضا مانع درک آسان فضای مفهومی آن می‌شود. علاوه بر ابعاد فلسفی، ذهنی و روانی این مفهوم، ارتباط و پیوندش با سایر مفاهیم عینی و اجتماعی، بر این پیچیدگی و رمزآلودگی افزوده است. به‌جرت می‌توان گفت نزدیک شدن به این مفهوم و ابعاد آن می‌تواند پروژه یک عمر باشد (افروغ، ۱۳۷۷: ۹).

بر اساس نگرش ربطی، فضا تنها ممکن است به‌منزله رابطه بین اشیا وجود داشته باشد. بدون اشیا مختلف هیچ رابطه فضایی وجود نخواهد داشت. رئالیست‌ها با الهام از نگرش ربطی و با توجه به اصول روش‌شناختی خود که بین دو سطح از روابط، روابط ذهنی و انتزاعی و روابط و فرایندهای مشروط و تجربی تمایز قائل می‌شوند، فضا را بعد مشروط، انضمامی و تجربی سازمان اجتماعی می‌دانند. بر پایه این تمایز، فضا شیء مستقل و برخوردار از جوهر علی نیست و فرایندهای فضایی، مستقل از فرایندهای اجتماعی عمل

به‌طور گسترده برای تبیین انواع متفاوت رفتار میان زنان گروه‌های قومی مانند مشارکت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، ازدواج و خانواده و رفتار باروری به کار رفته است. نظریه‌های فرهنگی بر نقش ارزش‌ها، هنجارها و نظام‌های هویتی در شکل‌گیری الگوهای ازدواج و سایر رفتارهای جمعیتی تأکید دارند (Sorenson, 1985: 340).

فرضیه هنجاری - فرهنگی بر نقش مستقل و معنی‌دار هنجارهای قومی و فرهنگی بر الگوهای ازدواج تأکید دارد و بر این باور است که هنجارها، آرمان‌ها و اعتقادات قومی، عوامل مهم و تعیین‌کننده در الگوهای ازدواج‌اند. فرضیه تبیین هنجاری که بر ملاحظات خرده‌فرهنگی متکی است، بیان می‌کند که الگوهای متفاوت ازدواج، به‌طور عمده ناشی از تأثیر هنجارها و ارزش‌های قومی، خرده‌فرهنگی و بازتاب نفوذ میراث فرهنگی - قومی‌اند و ارزش‌ها و هنجارهای منحصربه‌فرد قومی مربوط به ازدواج، بیان‌کننده تاریخ و اعتقادات مشترک اعضای گروه قومی بدون توجه به موقعیت اقتصادی - اجتماعی آنها هستند (عباسی‌شوازی و صادقی، ۱۳۸۴: ۹)؛ بنابراین، قومیت به‌منزله متغیر مستقلی در تبیین الگوهای ازدواج مؤثر واقع می‌شود و این تأثیر به‌دلیل الزام‌آور بودن رعایت هنجارهای فرهنگی است که دایره اختیارات فرد را در تعیین الگوی ازدواج محدودتر می‌کند. همچنین هانک معتقد است رفتارها و جهت‌گیری‌های فردی براساس هنجارهای اجتماعی و سنت‌های خاص قومی و فرهنگی شکل می‌گیرند و زمینه‌های اجتماعی محلی، «محیط‌های هنجاری از نظر فرهنگی» محسوب می‌شوند که در آنها، نظارت و کنترل اجتماعی (در قالب جامعه‌پذیری و سایر اشکال نظارت اجتماعی) افراد را مجبور به عمل کردن مطابق با انتظارات رفتاری دیگران می‌کند. بنا بر نظر هانک، افراد در زمینه‌های قومی و محلی با سازوکار کنترل اجتماعی، ملزم به رعایت الزامات و هنجارهای آن زمینه‌اند (عباسی‌شوازی و صادقی، ۱۳۸۴: ۱۲).

در چارچوب نظریه مدرنی‌اسیون، فرضیه «همانندی مشخصه‌ها» مطرح شده است. ابتدا پارک و برگس این فرضیه را برای توصیف تجربه پدیده «کوره ذوب آمریکایی» یعنی

متمرکزند و رفتارهای جمعیتی‌شان مانند الگوهای ازدواج نیز می‌تواند تجلی مکانی منحصربه‌فرد داشته باشد؛ بنابراین، رابطه دوسویه‌ای میان جدایی‌گزینی فضایی و عوامل اقتصادی و اجتماعی برقرار است. عوامل اقتصادی و اجتماعی می‌توانند جدایی‌گزینی فضایی را ایجاد و تقویت کنند و جدایی‌گزینی فضایی نیز انعکاس شرایط اقتصادی و اجتماعی باشد؛ بنابراین، طبق رویکرد ورنلن به فضا، سخن‌گفتن از روابط یک‌سویه، ناصواب و غیرمنطقی است.

همان‌گونه که ذکر شد، فضا و مؤلفه‌های اجتماعی، رابطه دوسویه با هم دارند و برای تحلیل باید به این رابطه دقت داشت. عوامل اقتصادی و اجتماعی شرایطی را بر شهرهای دارای جمعیت بالا تحمیل می‌کنند که سبب شکل‌گیری الگوهای همگرایی یا واگرایی فضایی می‌شود (Kaplan, 2004: 202).

از آنجا که شهر همدان چندین قومیت متفاوت دارد و الگوهای ازدواج از هنجارهای قومی تأثیر می‌گیرند، متغیر قومیت نیز ممکن است بر الگوهای ازدواج، مؤثر واقع شود. مؤلفه‌های قومیتی، یکی دیگر از ابعاد اصلی جدایی‌گزینی فضایی (جدایی‌گزینی قومیتی) هستند که رابطه دوطرفه میان فضا و قومیت را نشان می‌دهند؛ بنابراین، طبق دیدگاه ربی - رئالیستی فضا، روابط فضا و عوامل اجتماعی دوطرفه است و جدایی مکانی همراه با عوامل دیگر نظیر قومیت بر رفتارهای جمعیتی مؤثرند.

در زمینه علت‌یابی مکانی الگوهای ازدواج و نحوه تأثیرپذیری آنها از عوامل فضایی و اجتماعی، می‌توان از متغیرهای واسطه فراوانی نام برد که ممکن است در تبیین تفاوت الگوهای ازدواج در بستر مکانی مؤثر واقع شوند؛ به عبارت دیگر، ارتباط بین دو مفهوم جدایی‌گزینی فضایی و اجتماعی ممکن است از متغیر دیگری مانند قومیت تأثیر بگیرد یا اینکه قومیت می‌تواند رابطه این دو مفهوم و به‌دنبال آن الگوهای ازدواج را تحت‌الشعاع خود قرار دهد. برای تبیین ارتباط مفهوم قومیت و الگوهای اجتماعی رفتار، در اینجا نظریه قومی - فرهنگی و فرضیه همانندی مشخصه‌ها بیان شده است.

فرهنگ قومی، دربرگیرنده شیوه کلی زندگی، زبان، ایده‌ها، اعتقادات، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری است. الگوی فرهنگی،

را در طول زمان مطرح کرده است و تفاوت‌های قومی در این زمینه را پدیده‌ای موقتی می‌داند که در بستر توسعه اقتصادی - اجتماعی از بین می‌رود (Arnaldo, 2002: 160). براساس این فرضیه انتظار می‌رود افراد دارای مشخصه‌های اقتصادی - اجتماعی یکسان، بدون توجه به زمینه قومی‌شان، الگوهای ازدواج مشابهی داشته باشند؛ بنابراین، اگر تفاوت در مشخصه‌ها، به‌ویژه آموزش و تحصیلات کنترل شود، تفاوت‌های قومی در الگوهای ازدواج باید از بین بروند (عباسی‌شوازی، ۱۳۸۴: ۷) و همانندی به‌منزله یکی از عوامل مؤثر بر سازوکار تفاوت در الگوی ازدواج مطرح است.

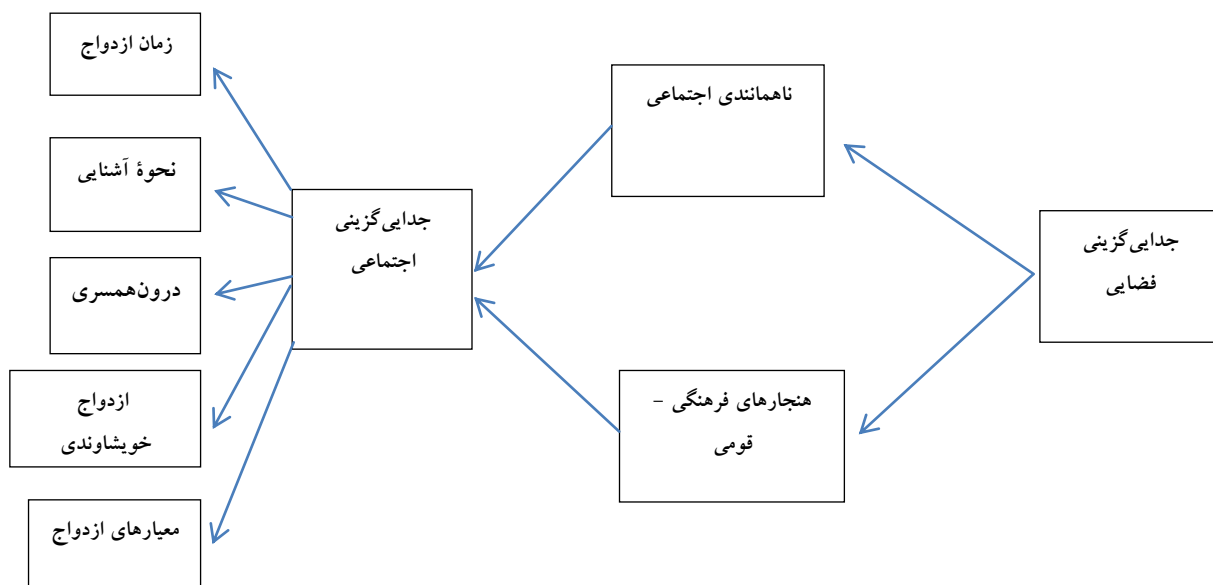
از میان دیدگاه‌های ارائه‌شده، دیدگاه ربطی بنو ورنل برای چارچوب اصلی مطالعه انتخاب شده است. اگرچه هر کدام از این نظریه‌ها از زاویه‌ای به مشابهت‌های رفتاری افراد در جامعه اشاره دارند، دیدگاه همانندی ساختاری با دیدگاه ربطی همپوشان‌هایی دارد؛ بدان معنا که همانندی ساختاری مبتنی بر پایگاه اقتصادی - اجتماعی (اثرگذاری بافت اقتصادی - اجتماعی بر روابط درون بافت و تجلی فضایی آن) به‌نوعی در دیدگاه ربطی - که به تعامل فضا و محتواهای اجتماعی اشاره دارد - نیز دیده می‌شود.

فرایند هم‌نوایی و همانندی با جامعه انگلیسی‌زبان آمریکا ارائه کردند (MC Daniel, 1996: 135).

ایده اساسی این فرضیه چنین است که تفاوت‌های الگوهای رفتارهای جمعیتی (مانند الگوهای ازدواج) نشان‌دهنده نابرابری در ترکیب متغیرهای اقتصادی - اجتماعی است و نابرابری اجتماعی (توزیع نابرابر شاخص‌های توسعه‌ای) میان گروه‌های اجتماعی، عامل کلیدی درک تفاوت در الگوهای رفتارهای جمعیتی است؛ درواقع، این دیدگاه با تأکید بر تفاوت‌های اقتصادی و اجتماعی گروه‌ها بیان می‌کند که وابستگی قومی

به‌تنهایی تأثیر مستقلی بر الگوهای ازدواج ندارد؛ بلکه تفاوت در ترکیب اقتصادی - اجتماعی است که موجب تفاوت در رفتارهای جمعیتی نظیر باروری و الگوهای ازدواج می‌شود (Arnaldo, 2002: 143).

طبق این دیدگاه، همانندی ساختاری موجب می‌شود الگوهای ازدواج گروه‌های خاص همانند و همگرا شوند؛ درنتیجه، انتظار می‌رود افراد یکسان در مشخصه‌های ذکرشده، الگوهای ازدواج همانند و یکسانی داشته باشند؛ بنابراین، فرضیه همانندی مشخصه‌ها، بحث همانندی الگوهای ازدواج

شکل ۱- الگوی نظری پژوهش

Fig 1- Theoretical model of research

پس از طبقه‌بندی، هر یک از این مناطق، به واحدهای کوچک‌تری (کوچه)، تقسیم و از هر کوچه چندین خانوار به روش تصادفی ساده انتخاب شدند و با مراجعه به درب منازل، بعد از بررسی این موضوع که در آن منزل چند زن متأهل وجود دارد، پس از توجیه موضوع و اهداف پژوهش و ضمن ارائه مهلت کافی، پرسش‌نامه در اختیار یک زن متأهل در هر منزل قرار گرفت؛ بنابراین، معیار ورود در مطالعه، وجود زن دارای تأهل در منزل مراجعه‌شده بوده است. محرمانه‌بودن اطلاعات یادآوری شد و پاسخگویان اختیار پاسخگویی یا پاسخ‌ندادن را داشتند. در شرایطی که پاسخگو در زمان حضور مایل به پاسخگویی نبود، زمان پاسخگویی با هماهنگی با او تغییر می‌یافت و اگر بنا به دلایلی قادر یا حاضر به پاسخگویی نبود، با فرد دیگری جایگزین می‌شد.

با توجه به ارتباط موضوع پژوهش به زنان، واحد تحلیل در این پژوهش فرد است؛ اما سطح تحلیل در سطح منطقه جغرافیایی (بالا و پایین شهر) همدان است.^۱

روایی سؤالات مربوط به معیارهای ازدواج، با حذف سه متغیر ناهمخوان برابر ۰/۷۱۱ است. اعتبار صوری این پژوهش نیز بر نظر استاد راهنما و نیز نظر چهار نفر از متخصصان رشته علوم اجتماعی (دو تن از دانشجویان کارشناسی ارشد پژوهش اجتماعی و جامعه‌شناسی و نیز دو تن از استادان گروه جامعه‌شناسی) مبتنی است.

برای ارزیابی اعتبار از دو نوع اعتبار سازه‌ای استفاده شده است؛ اعتبار سازه‌ای نوع اول از طریق تحلیل عاملی تأیید شده است. براساس تحلیل عاملی، معیارهای ازدواج به سه بعد معیارهای ظاهری (مثل تناسب اندام، خوش تیپ بودن و ...)، اقتصادی (شغل و درآمد و ...) و اجتماعی - فرهنگی (اصالت خانوادگی، رضایت خانواده، مذهبی‌بودن و ...) تفکیک شده است.

۱. با توجه به اینکه در مناطق بالا و پایین شهر ممکن است افرادی متعلق به طبقه اجتماعی بالاتر یا پایین‌تر از فضایی که به لحاظ اقتصادی به بالا و پایین شهر معروف شده‌اند، وجود داشته باشند، پایگاه اقتصادی - اجتماعی نیز به‌طور مستقل سنجیده شده است.

با توجه به این چارچوب و الگوی نظری، فرضیه‌های زیر برای بررسی طراحی شده‌اند:

- به نظر می‌رسد الگوی سنی ازدواج در زنان بالا و پایین شهر همدان متفاوت است.
- به نظر می‌رسد نحوه آشنایی در ازدواج زنان بالا و پایین شهر همدان متفاوت است.
- به نظر می‌رسد الگوی ازدواج خویشاوندی در زنان بالا و پایین شهر همدان متفاوت است.
- به نظر می‌رسد الگوی ازدواج قومی در زنان بالا و پایین شهر همدان متفاوت است.
- به نظر می‌رسد میزان اهمیت معیارهای ازدواج در زنان بالا و پایین شهر همدان متفاوت است.
- به نظر می‌رسد بین الگوی سنی ازدواج زنان متأهل بالا و پایین شهر همدان با قومیت آنها رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین معیارهای ازدواج زنان متأهل بالا و پایین شهر همدان با قومیت آنها رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، پیمایشی و برای جمع‌آوری داده‌های آن از ابزار پرسش‌نامه ساخت‌یافته محقق‌ساخته استفاده شده است. جامعه آماری، زنان متأهل بالا و پایین شهر همدان است که مطابق آخرین سرشماری نفوس و مسکن، تعداد آنها ۱۹۸۱۲۴ مورد است. حجم نمونه براساس فرمول کوکران و پیش‌برآورد صفت در جامعه برابر ۳۲۵ نفر محاسبه شده است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش، نمونه‌گیری طبقه‌ای است. برای نمونه‌گیری، ابتدا شهر همدان براساس ویژگی اقتصادی قیمت زمین به دو منطقه تقسیم شد که شرح آن در ادامه آمده است:

منطقه اول شامل سعیدیه بالا، سعیدیه پایین، استادان، متخصصان.

منطقه دوم شامل حصار امام، شهرک ولیعصر، خضر، سیلو.

استقرار فضایی افراد به دست آمده است، محاسبه شده است. جدول زیر اعتبار سنجش پایگاه اقتصادی و اجتماعی را در مناطق بالا و پایین شهر همدان نشان می‌دهد. همان گونه که ضریب وی کرامر نشان می‌دهد، بین این دو شاخص ارتباط قوی در حد ۰/۸۸ وجود دارد.

نوع دوم اعتبار سازه‌ای از طریق اعتبار همگرا به دست آمده است؛ بدین طریق که ضرایب همبستگی دو شاخص محقق‌ساخته از پایگاه اقتصادی - اجتماعی (که از طریق گرفتن نمره Z از مؤلفه‌های سازنده شامل درآمد و سطح تحصیلات و نمره منزلت شغلی و سپس جمع و طبقه‌بندی آنها به دست آمده‌اند) و نیز محل سکونت (بالا و پایین شهر) که از طریق

جدول ۱- اعتبار همگرای دو شاخص پایگاه اقتصادی - اجتماعی

Table 1- Convergent validity of two indicators of socio-economic status (SES)

منطقه		پایگاه اقتصادی - اجتماعی	
کل	بالا	پایین	آماره‌ها
۱۵۳	۱۳	۱۴۰	تعداد
۵۰/۷	۸/۲	۹۷/۲	درصد در منطقه
۱۴۹	۱۴۵	۴	تعداد
۴۹/۳	۹۱/۸	۲/۸	درصد در منطقه
۳۰۲	۱۵۸	۱۴۴	تعداد
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد در منطقه

$$X^2 = 238.7, df = 1, Sig = .000, v = .88$$

برای رعایت اختصار در این بخش تنها به برخی از یافته‌های توصیفی و استنباطی اشاره می‌شود.

یافته‌های پژوهش

در بخش اول یافته‌ها، ابتدا یافته‌های توصیفی ارائه می‌شوند.

جدول ۲- توزیع فراوانی جمعیت نمونه برحسب منطقه سکونت

Table 2 - Frequency distribution of the sample population by region of residence

منطقه سکونت	فراوانی	درصد
بالای شهر	۱۶۰	۴۹/۸
پایین شهر	۱۶۵	۵۰/۲
مجموع	۳۲۵	۱۰۰

برابر با ۳۱/۳ است. همچنین بالاترین درصد سن ازدواج به گروه سنی ۱۶ تا ۲۵ سال متعلق است (۶۳/۷ درصد). ۵۶/۶ درصد پاسخویان، مدرک دیپلم و زیردیپلم و ۴۳/۴ مدرک کاردانی و بالاتر داشته‌اند. براساس داده‌های جدول، ۳۳/۵ درصد زنان جمعیت نمونه، قومیت فارس، ۳۰/۲ درصد، قومیت کرد و ۳۲/۳ درصد قومیت ترک دارند. همچنین ۳/۷ درصد لر و ۰/۳ درصد نیز لک هستند.

از آنجا که موضوع پژوهش، تفاوت مناطق دوگانه بود، سعی بر آن بوده است که تعداد نمونه در هر دو منطقه به یک نسبت باشد. براساس اطلاعات جدول ۲، ۴۹/۸ درصد از جمعیت نمونه ساکن بالای شهر و ۵۰/۲ درصد جمعیت نمونه ساکن پایین شهرند.

با توجه به اطلاعات به دست آمده، بالاترین درصدها متعلق به گروه سنی ۲۹ تا ۳۹ سال (۵۳/۵ درصد) و میانگین نیز

در بخش دوم ارتباط متغیرها و فرضیه‌ها بررسی و آزمون می‌شود: میانگین سن ازدواج در مناطق پایین شهر ۱۸/۲۰ سال و در مناطق بالای شهر ۲۵/۵ سال است. برای بررسی معناداری این تفاوت از آزمون T دوگروه مستقل استفاده شد.

جدول ۳- آزمون T دوگروهی برای بررسی میانگین سن ازدواج بین زنان متأهل بالا و پایین شهر همدان

Table 3- Two groups T- Test to examine the average age of marriage between High and low class married women in the city of Hamedan

مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین
۱۹/۸۰	۲۸۵	۰/۰۰۰	۷/۳۵۶

پایین را به زنان می‌دهد. همچنین نحوه ارتباط قبل از ازدواج سؤالی بود که در پرسش‌نامه بدین منظور طرح شده بود که کیفیت آشنایی قبل از ازدواج زوجین را بررسی و مشخص کند کیفیت این ارتباط و فراوانی هر نوع آشنایی قبل از ازدواج به چه صورت بوده است. داده‌ها مشخص کرده‌اند در این مورد، تفاوت چندانی زیادی بین اعضای مناطق بالا و پایین شهر وجود نداشت.

نتایج آزمون نشان می‌دهند مقدار T برابر ۱۹/۸۰ و درجه آزادی ۲۸۵ است. با توجه به اینکه مقدار سطح معناداری، از سطح ۰/۰۵ کوچک‌تر است، اختلاف میانگین سن ازدواج بین اعضای مناطق بالا و پایین شهر، تفاوت معناداری دارد؛ بنابراین، این فرضیه تأیید می‌شود. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های زارعی (۱۳۸۸) و ویو (۲۰۰۹) همخوانی داشت. این قضیه ممکن است ناشی از این مسئله باشد که ارزش‌ها و هنجارهای اعضای مناطق پایین شهر، اجازه ازدواج در سنین

جدول ۴- آزمون کای اسکوئر برای بررسی معناداری رابطه ارتباط قبل از ازدواج و منطقه سکونت

Table 4 - Chi-square test to examine the significance of the relationship between premarital relationship and residential area

مقدار کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری	نحوه ارتباط قبل از ازدواج
۷/۲۰۹	۵	۰/۲۰۶	

می‌دهند رابطه بین دو متغیر معنادار نیست؛ به عبارت دیگر، تفاوتی بین زنان بالا و پایین شهر همدان از نظر نسبت فامیلی با همسر به لحاظ آماری وجود ندارد.

جدول زیر ارتباط دو متغیر داشتن یا نداشتن نسبت فامیلی با همسر را میان زنان بالا و پایین شهر نشان می‌دهد. شواهد آماری (درصدها و سطح معناداری بالاتر از ۵ درصد) نشان

جدول ۵- الگوی ازدواج خویشاوندی در بالا و پایین شهر

Table 5 – Kinship Pattern of marriage in the high and low class regions of the city

پایین شهر		بالای شهر		منطقه
فراوانی درصد		فراوانی درصد		نسبت با همسر
۱۸/۲۲	۵۹	۴	۱۳	دارای نسبت
۱۵/۶۹	۵۱	۶۲/۱۱	۲۰۲	بدون نسبت

$$X^2 = ۵/۵۵, df = ۱, sig = ۰۲۳$$

درصد در مقایسه با ۴۴ درصد). این تفاوت در منطقه پایین شهر زیاد است و نسبت هماهنگی به ناهماهنگی قومیتی، ۷۵ به ۲۵ درصد (با تقریب اعداد) است؛ به عبارت دیگر، انطباق قومیتی در منطقه پایین شهر به مراتب بیشتر از منطقه بالای شهر است.

برای بررسی رابطه میان انطباق قومیتی زوجین و منطقه سکونت، از آزمون کای اسکوئر استفاده شده است. نتیجه آزمون معنادار است و همان گونه که مندرجات جدول نیز نشان می‌دهد، نسبت هماهنگی یا ناهماهنگی قومیتی بین زوجین در منطقه بالای شهر تفاوت اندکی با هم دارد (۵۵)

جدول ۶- الگوی ازدواج قومیتی در بالا و پایین شهر

Table 6 – Ethnic Pattern of marriage in the high and low class regions of the city

منطقه			آمارها	انطباق قومیتی
کل	پایین	بالا		
۱۲۹	۴۱	۸۸	تعداد	خیر
۳۹/۷	۲۴/۸	۵۵	درصد در منطقه	
۱۹۶	۱۲۴	۷۲	تعداد	بلی
۶۰/۳	۷۵/۲	۴۵	درصد در منطقه	
۳۲۵	۱۶۵	۱۶۰	تعداد	کل
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد در منطقه	

$$X^2 = ۳۰/۸۵, df = ۱, sig = ۰۰۰, V = ۰.۳$$

زنان ساکن پایین شهر به معیارهای ظاهری در ازدواج اهمیت بیشتری نسبت به زنان بالای شهر داده‌اند؛ این در حالی است که در معیارهای اقتصادی بالانشینان اهمیت بیشتری به این مقوله داده‌اند و این امر نشان می‌دهد نگاه اقتصادی به مقوله ازدواج در زنان این منطقه نیز غالب‌تر است؛ بر این اساس، تفاوت فضایی و طبقاتی با هم تقارن دارند؛ به عبارت دیگر، بالانشینان به معیارهای اقتصادی و پایین‌نشینان به معیارهای ظاهری در ازدواج توجه بیشتری دارند.

قبلاً یادآوری شد که براساس تحلیل عاملی اکتشافی، معیارهای ازدواج به سه دسته معیارهای ظاهری، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی تفکیک پذیرند. برای بررسی رابطه میان میزان اهمیت معیارهای ازدواج در این سه بعد و منطقه محل سکونت، از جدول‌های توافقی استفاده و نتایج آنها در جدول‌های زیر نشان داده شده است. در حوزه معیارهای اجتماعی و فرهنگی تفاوت چندان زیادی بین دو گروه بالا و پایین‌نشینان شهری از نظر آماری وجود ندارد (Sig = 894)؛ اما

جدول ۷- اهمیت معیارهای ازدواج بر حسب منطقه

Table 7- Importance of marriage criteria by region

میانگین	تعداد	منطقه	
۱۰/۷۹	۱۵۹	بالا	اهمیت دادن به معیارهای ظاهری
۱۱/۶۹	۱۶۳	پایین	
۲۹/۵۳	۱۵۶	بالا	اهمیت دادن به معیارهای اقتصادی
۲۵/۱۱	۱۶۴	پایین	
۴۹/۵۹	۱۵۹	بالا	اهمیت دادن به معیارهای اجتماعی - فرهنگی
۴۹/۷۲	۱۶۵	پایین	

جدول ۸- آزمون T اهمیت معیارهای ازدواج برحسب منطقه

Table 8- T test of The importance of marriage criteria by region

سطح معناداری	درجه آزادی	آماره T	
۰/۰۰۶	۳۲۰	-۲/۷۴۱	اهمیت‌دادن به معیارهای ظاهری
۰/۰۰۰	۲۵۵/۵۷	۵/۹۴۸	اهمیت‌دادن به معیارهای اقتصادی
۰/۸۹۴	۳۲۲	-۰/۱۳۴	اهمیت‌دادن به معیارهای اجتماعی - فرهنگی

ازدواج زنان براساس قومیتشان است، برای بررسی این فرضیه از آزمون تجزیه و تحلیل واریانس استفاده شد که نتایج این آزمون در جدول زیر نشان داده شده است.

برای بررسی نقش متغیر مداخله‌گر قومیت در رابطه فضا و الگوهای ازدواج، ارتباط این متغیر با متغیر وابسته آزمون شد. از آنجا که هدف این بخش، مقایسه و تحلیل میانگین سن

جدول ۹- آزمون تجزیه و تحلیل واریانس برای بررسی میانگین سن ازدواج برحسب قومیت

Table 9- ANOVA test of marriage age means by ethnicity

سطح معناداری	مقدار F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات
۰/۰۰۰	۲۱/۶۷۱	۴۲۵/۱۰۴	۴	۱۷۰۰/۴۱۷
		۱۹/۶۱۶	۳۲۰	۶۲۷۷/۲۳۲
			۳۲۴	۷۹۷۷/۴۶۹

می‌شود. برای این منظور از آزمون LSD استفاده شده است. تفاوت میانگین سن ازدواج در قومیت فارس، با میانگین سن ازدواج در دیگر قومیت‌ها معنادار است؛ به این معنا که میانگین سن ازدواج میان فارس‌ها ۴ تا ۶ واحد از میانگین سایر اقوام بالاتر بوده است. جدول زیر این نتیجه را منعکس کرده است:

با توجه به اطلاعات استخراج شده از داده‌ها مشخص می‌شود رابطه معنادار بوده است و چنین نتیجه گرفته می‌شود که میانگین سن ازدواج برحسب قومیت زنان متفاوت است. با توجه به اینکه آزمون واریانس تنها به معنادار بودن بسنده می‌کند، از آزمون‌های تبعی برای مشخص کردن مقدار و معناداری اختلاف میانگین سن در قومیت افراد استفاده

جدول ۱۰- آزمون‌های تبعی برای بررسی میانگین سن ازدواج برحسب قومیت

Table 10 – Post Hoc tests to examine the average age of marriage by ethnicity

سطح معناداری	تفاوت میانگین	قومیت مقایسه شده	قومیت مبنا
۰/۰۰۰	۴/۶۱۴	کرد	فارس
۰/۰۰۰	۴/۶۱۷	ترک	
۰/۰۰۰	۶/۲۶۱	لر و لک	

زنان بالا و پایین شهر همدان با قومیت آنها ارتباط معناداری نداشت؛ اما قومیت پاسخگویان با اولویت‌دادن به معیارهای ظاهری در ازدواج ارتباط معنادار و البته ضعیفی (۰/۲۶) داشت. در جدول زیر نوع ارتباط این دو متغیر مشخص شده

در آزمون دیگری بنا بر این بود که مشخص شود آیا اهمیت‌دادن به معیارهای اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی در زنان بالا و پایین شهر همدان با قومیت آنها ارتباط دارد یا نه. براساس یافته‌های این مطالعه، اهمیت‌دادن به این معیارها در

مرتبه‌های بعدی قرار دارند؛ البته میان فارس‌ها این اهمیت بسیار کم است و حدود ۹۳ درصد فارس‌ها اهمیت بسیار پایینی برای معیارهای ظاهری در ازدواج قائل بوده‌اند.

است. بین اقوام، دو قومیت کرد و لر نسبت به سایر اقوام توجه بیشتری (البته با فاصله کمتری نسبت به سایر اقوام) به معیارهای ظاهری در ازدواج داشته‌اند. ترک‌ها و فارس‌ها در

جدول ۱۱- آزمون ارتباط قومیت با معیارهای ظاهری ازدواج در دو منطقه

Table 11 - Test of the relationship between ethnicity and the apparent criteria of marriage in the two regions

		قومیت				آماره‌ها	اهمیت
کل	لر	ترک	کرد	فارس			
۲۷۲	۹	۹۳	۶۹	۱۰۱	تعداد	پایین	
۸۳/۷	۶۹/۲	۸۸/۶	۷۰/۴	۹۲/۷	درصد در قومیت		
۵۳	۴	۱۲	۲۹	۸	تعداد	بالا	
۱۶/۳	۳۰/۸	۱۱/۴	۲۹/۶	۷/۳	درصد در قومیت		

$$X^2 = ۲۲/۹۱۸, df = ۳, sig = .۰۰۰, V = ۰.۲۶۶$$

رفتاری است. الگوی فرهنگی، به‌طور گسترده‌ای برای تبیین انواع متفاوت رفتار میان زنان گروه‌های قومی مانند مشارکت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، ازدواج و خانواده و رفتار باروری به کار رفته است. نظریه‌های فرهنگی بر نقش ارزش‌ها، هنجارها و نظام‌های هویتی در شکل‌گیری الگوهای ازدواج و سایر رفتارهای جمعیتی تأکید دارند.

نتیجه

جدایی مکانی و اجتماعی بر بسیاری از رفتارهای انسان‌ها تأثیرگذار است و هر بافت مکانی و اجتماعی، رفتارهایی متناسب با فضای خویش را می‌طلبد؛ از جمله این رفتارها، رفتارهای جمعیتی مانند ازدواج، باروری، طلاق و ... که هر منطقه الگوهای ویژه‌ای دارد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند برخی ابعاد اجتماعی ازدواج از مکانی تأثیر می‌گیرد که فرد در آن به لحاظ اقتصادی - اجتماعی متمایز از بقیه قرار گرفته است؛ برای مثال، سن ازدواج در مناطق پایین شهر کمتر از مناطق بالای شهر است. این امر نشان می‌دهد تفاوت نگرشی در دیدگاه افراد طبقات بالا و پایین شهر هم‌مدان از نظر زمان ازدواج مناسب وجود دارد. اگرچه ارتباط قبل از ازدواج میان این دو منطقه دارای ساختار طبقاتی متمایز، تفاوتی ندارد و به

به‌طور کلی، نوع قومیت نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان اهمیت معیارهای ازدواج دارد. فرضیه هنجاری - فرهنگی که به‌منزله تبیین جایگزینی برای فرضیه مشخصه‌ها ارائه شده است، بر نقش مستقل و معنی‌دار هنجارهای قومی و فرهنگی بر الگوهای ازدواج تأکید دارد و بر این باور است که هنجارها، آرمان‌ها و اعتقادات قومی، عوامل مهم و تعیین‌کننده در الگوهای ازدواج‌اند. فرضیه تبیین هنجاری که بر ملاحظات خرده‌فرهنگی متکی است، بیان می‌کند که الگوهای متفاوت ازدواج، به‌طور عمده از تأثیر هنجارها و ارزش‌های قومی، خرده‌فرهنگی و بازتاب نفوذ میراث فرهنگی - قومی نشئت می‌گیرند و ارزش‌ها و هنجارهای منحصر به فرد قومی مربوط به ازدواج، بیان‌کننده تاریخ و اعتقادات مشترک اعضای گروه قومی بدون توجه به موقعیت اقتصادی - اجتماعی آنها هستند. قومیت به‌منزله متغیر مستقلی در تبیین الگوهای ازدواج مؤثر واقع می‌شود و این تأثیر به دلیل الزام‌آور بودن رعایت هنجارهای فرهنگی است که دایره اختیارات فرد را در تعیین الگوی ازدواج محدودتر می‌کنند. افراد در زمینه‌های قومی و محلی با سازوکار کنترل اجتماعی، ملزم به رعایت الزامات و هنجارهای آن زمینه‌اند. به‌طور کلی فرهنگ قومی، دربرگیرنده شیوه کلی زندگی، زبان، ایده‌ها، اعتقادات، ارزش‌ها و الگوهای

ظاهری را پررنگ‌تر کرده است. مطابق فرضیه همانندی مشخصه‌ها، تفاوت‌های الگوهای رفتارهای جمعیتی (مانند الگوهای ازدواج) نشان‌دهنده نابرابری در ترکیب متغیرهای اقتصادی - اجتماعی است و نابرابری اجتماعی میان گروه‌ها، عامل کلیدی درک تفاوت در الگوهای رفتارهای جمعیتی است. براساس ادعای فرضیه همانندی مشخصه‌ها، همانندی ساختاری موجب می‌شود الگوهای ازدواج گروه‌های خاص همانند و همگرا شوند؛ در نتیجه، انتظار می‌رود افراد یکسان در مشخصه‌های ذکر شده، الگوهای ازدواج همانند و یکسانی داشته باشند؛ بنابراین، فرضیه همانندی مشخصه‌ها، بحث همانندی الگوهای ازدواج را در طول زمان مطرح کرده و این بدین معناست که تفاوت الگوهای ازدواج، موقتی نبوده و در طول زمان ساختار گرفته است و شرایط اقتصادی و اجتماعی نقش مهمی در این ساختاریافتگی ایفا می‌کنند.

این نتیجه با یافته‌های پژوهش ضرابی و مصطفوی (۱۳۹۰)، عباسی شوازی و خانی (۱۳۸۸)، آرنالدو (۲۰۰۲) و وو (۲۰۰۹) نیز مطابقت داشته است. هنجارهای قومی، ازدواج در سنین متفاوت را توجیه می‌کنند. ممکن است در یک قومیت، ازدواج در سنین پایین‌تر نشان‌دهنده نوعی تفاخر اجتماعی باشد؛ در حالی که ازدواج در سنین بالاتر، به این علت مطلوب‌تر باشد که سن بالاتر ازدواج، توان حل مسائل زناشویی را در فرد افزایش می‌دهد.

این یافته‌ها نشان می‌دهند جدایی‌گزینی فضایی سبب جدایی‌گزینی‌های اجتماعی هم می‌شود و الگوهای ازدواج در مناطق بالا و پایین شهر در بسیاری جهات با هم تفاوت دارند. همچنین محتوای روابط درون این فضاها، نوع خاصی از معیارها را به افراد دیکته می‌کند. به دلیل اینکه مناطق بالای شهر همدان، مناطق مرفه‌نشین‌اند، معیارهای اقتصادی را در ازدواج برجسته‌تر می‌کنند؛ در صورتی که در مناطق پایین شهر که فقیرنشین‌اند، معیارهای غیراقتصادی برجسته‌ترند. همسان‌گزینی در انتخاب همسران در مناطق پایین شهر بیشتر از مناطق بالای شهر همدان است و این نشان می‌دهد

نظر می‌رسد از الگوی مشابه و کلی‌غیروابسته به منطقه و احتمالاً متأثر از جریان‌ات مدرنیته و جهانی‌شدن و نظایر آن پیروی می‌کند. افراد ساکن در مناطق پایین شهر پیروی بیشتری از الگوهای ازدواج خویشاوندی و قومیتی زوجین دارند و این امر نشان می‌دهد معیارهای غیراقتصادی (به‌ویژه معیارهای ظاهری) درباره انتخاب همسر در این مناطق برجسته‌تر است. مؤید این مطلب این یافته است که معیارهای اقتصادی ازدواج در مناطق بالای شهر اهمیت بیشتری داشته‌اند. این نتایج با نتایج پژوهش زارعی (۱۳۸۸) همخوانی داشت. به دلیل شرایط اقتصادی متفاوت، میزان اهمیت به معیارهای ظاهری و اقتصادی متفاوت بوده است. بیشتر افراد منطبق با شرایط اقتصادی و ساخت فضایی مرتبط با کنش‌هایشان، تمایل بیشتر یا کمتری به معیارهای ازدواج نشان می‌دهند. بر پایه دیدگاه رئالیستی فضا که ورلن به آن معتقد بود، تمام فرایندها و اشکال مختلف اجتماعی، به لحاظ فضایی از یکدیگر متمایز می‌شوند و تجلی مکانی خاص خود را دارند. بر این اساس، روابط و فرایندهای اجتماعی که در واقع، نیروهای علی و ذاتی را باید در آنها جستجو کرد، فضای متناسب با خود را می‌طلبند، آنها را ایجاد و در آنها رشد می‌کنند. رفتارهای مختلف اجتماعی در سطوح گوناگون، فضای خاص خود را اقتضا می‌کنند. الگوهای ازدواج نیز به منزله رفتاری اجتماعی در فضای فیزیکی و مادی خاصی نمود پیدا می‌کند و هر فضایی نیروی علی مخصوص به خود را دارد. این بدان معنا نیست که تنها ساخت فضایی در آن دخیل است.

این یافته با پژوهش عباسی شوازی و صادقی (۱۳۸۴) نیز مطابقت داشت. متناسب با شرایط اقتصادی، میزان اهمیت به معیارهای ظاهری و اقتصادی متفاوت‌تر است؛ به عبارت دیگر، فرد متعلق به پایگاه‌های خانوادگی بالا، بیشتر به معیاری مانند شغل و درآمد فرد مدنظر اهمیت می‌دهد. همین فرد با تأثیر گرفتن از هنجارهای فرهنگی، به معیاری مانند اصالت و حمایت خانوادگی یا معیارهای غیراقتصادی اهمیت بیشتری می‌دهد. پایگاه خانوادگی فرد، اهمیت معیارهای اقتصادی و

<https://www.amar.org.ir>

سلطانی، م؛ منصوری، الف. و فرزین، الف. (۱۳۹۱). «تطبیق نقش الگو و مفاهیم مبتنی بر تجربه در فضای معماری»، فصلنامه علمی - پژوهشی باغ نظر، س ۹، ش ۲۱، ص ۱۴-۳.

سیدی‌بنایی، ب. و نظری احمدآباد، ع. (۱۳۹۰). «بررسی نکاح معاطاتی از نظر فقه و حقوق موضوعه»، فصلنامه تخصصی فقه و مبانی حقوق اسلامی، س ۷، ش ۲۳، ص ۸۷-۱۱۳.

شارون، ج. (۱۳۷۹). ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

ضرابی، و. و مصطفوی، ف. (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر بر سن ازدواج زنان در ایران: یک رویکرد اقتصادی»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، س ۱۱، ش ۴، ص ۶۴-۳۳.

طالب، م. و گودرزی، م. (۱۳۸۲). «قومیت، نابرابری آموزشی و تحولات جمعیتی»، نامه علوم اجتماعی، س ۲، ش ۲۱، ص ۱۴۲-۱۱۳.

عباسی‌شوازی، م. و صادقی، ر. (۱۳۸۴). «قومیت و الگوهای ازدواج در ایران»، مجله پژوهش زنان، د ۳، ش ۱، ص ۴۷-۲۵.

عباسی‌شوازی، م. و خانی، س. (۱۳۸۸). «الگوهای ازدواج، قومیت و مذهب: بررسی موردی زنان ازدواج‌کرده در شهر قروه»، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، س ۲، ش ۸، ص ۸۶-۶۷.

فقیرپور، م. (۱۳۸۴). مشاوره قبل از ازدواج، گیلان: رستگار گیدنز، آ. (۱۳۸۷). تجدد و تشخص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدایی، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

محمدی، م؛ حسینی‌دهاقانی، م. و فدایی، الف. (۱۳۹۴). «درآمدی بر مفاهیم بالاشهر و پایین‌شهر با تأکید بر حوزه‌های معنایی و تحلیل محتوای نگرش‌های مردمی»، مجله باغ نظر، س ۱۲، ش ۳۳، ص ۱۱۶-۱۰۷.

مشکینی، الف. و رحیمی، ح. (۱۳۹۰). «جدایی‌گزینی فضایی

تنوع‌طلبی ازدواج در مناطق بالای شهر ریسک کمتری برای این خانواده‌ها دارد؛ در صورتی که مناطق پایین شهر، ریسک تنوع‌طلبی را نمی‌پذیرند. همچنین می‌توان دلیل این امر را در خرده‌فرهنگ مربوط به این مناطق نیز یافت که به انتخاب همسان همسر برجستگی بیشتری می‌دهند.

در جمع‌بندی کلی، می‌توان گفت علاوه بر ساختار متمایز طبقاتی - مکانی، در برخی موارد هنجارهای قومی نیز بر الگوهای ازدواج در مناطق بالا و پایین شهر همدان تأثیرگذارند؛ به عبارت بهتر، تفاوت در رفتارهای اجتماعی در همدان را نمی‌توان صرفاً با تمایزگذاری مکانی طبقات و اثرات آن تبیین کرد. بر این اساس، بخشی از رفتارها به‌وسیله نظریه‌های ساختاری تمایز طبقاتی و بخشی دیگر به‌وسیله تبیین‌های قومیتی تحلیل پذیرند.

منابع

افروغ، ع. (۱۳۷۴). «فلسفی‌اندیشی فضایی». فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ش ۳۹، ص ۵۴-۲۴.

افروغ، ع. (۱۳۷۷). فضا و نابرابری اجتماعی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

بورديو، پ. (۱۳۹۱). تمایز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: ثالث.

روشه، گ. (۱۳۸۶). تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی. تهران: آگاه.

زارعی، ف. (۱۳۸۸). بررسی تطبیقی سن ازدواج، نحوه انتخاب همسر و معیارهای همسرگزینی در شهر تهران؛ مطالعه موردی مناطق ۶ و ۱۲، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.

ستارزاده، د. (۱۳۸۶). تأثیر تجدد در شکل‌گیری فضاهای شهری ایران؛ مطالعه موردی: فضاهای شهری تبریز در دوره پهلوی اول، پایان‌نامه دکتری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.

سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵).

14. Doi:10.1080/1081602X.2019.1570532.
- Vu, L. (2009) Age at first marriage in vietnam: Trends and determinants. Paper presented at Population Association of America (PAA), April 30- May 2.
- Werlen, B. (1993) *Society, Action and Space*. Translated by Gayna Walls, London & New York: Rutledge.
- Wimalasena, N. A. (2016) An analytical study of definitions of the term marriage. *International Journal of Humanities and Social Science*, 6 (1): 166-174.
- Zwiers, M. Kleinhans, R. & Van Ham, M. (2015) Divided cities: Increasing socio-spatial polarization within large cities in the netherlands. *IZA Discussion Paper*, 8882: 1-31.
- در مادرشهرها»، مجله برنامه‌ریزی و آمایش فضا، د ۱۵، ش ۴، ص ۲۱-۹.
- Arnaldo, C. (2002) Ethnicity and marriage pattern's in mozambique. *African Population Studies*. 9 (1): 143-164.
- Cheng, Y. (2014) Changing partner choice and marriage propensities by education in post-industrial taiwan, 2000–2010. *Demographic Research*, 31 (33): 1007-1042.
- Collet, B. & Santelli, E. (2016) Endogamy versus homogamy marital choice among descendants of north african, sahelian african and turkish immigrants in france. *Journal of Family Research*, 2: 245-264.
- Harrison, G. A. Hiorns, R. W. & Kuchemann, C. F. (1971) Social class and marriage patterns in some oxford shire populations. *Journal of Biosocial Science*, 3 (1): 1-12.
- Kaplan, H. (2004) *Urban Geography*. US: Wiley Publication.
- MC Daniel, A. (1996) Fertility and racial stratification. *Population and Development Review*, 22: 134-150.
- Rao, C. N. S. (2002) *Sociology: Primary principles of sociology with an introduction to social thought*. New Delhi: S Chand & Co Ltd.
- Rothwell, J. T. & Massey, D. S. (2010) Density zoning and class segregation in u.s. metropolitan areas. *Soc Sci Q*, 91 (5): 1123–1143.
- Saleem, H. Chaudhry, A. Gh. & Riaz, M. (2015) Endogamy and marital alliances: anthropology of indigenous marriage patterns. *Sci.int. (Lahore)*, 27 (2): 1603-1605.
- Sayer, A. (1987) *The difference that space makes*. in Gregory & Urry (eds), *Social Relations and Spatial Structures*. London: Macmillan LTd. 49-66.
- Schwartz, Ch. R. Zeng, Zh. & Xie, Y. (2016) Marrying up by marrying down: status exchange between social origin and education in the united states. *Sociol Sci*, 3: 1003–1027..
- Sorenson, A. (1985) Fertility expectation and ethnic identity among mexican-american's adolescents. *Sociological Perspective*, 18 (3): 339-360.
- Ubesekeera, D. M & Luo, J. (2008) Marriage and family life satisfaction: A literature review. *Sabaramuwa University Journal*, 8 (1): 1-17.
- Van Ham, M. Tammaru, T. De Vuijst, E. & Zwiers, M. (2016) Spatial segregation and socio-economic mobility in european cities. *IZA DP*, 10277: 1-24.
- Van Leeuwen, M. H. D. & Maas, I. (2019) A historical community approach to social homogamy in the past. *The History of the Family*, 24 (1): 1-